

✕ **TURNÉE TEATRALE ÎN TÎRGOVIȘTE ÎNTRE 1866—1914**

CONSTANTIN MANOLESCU, MIHAI OPROIU

Viața teatrală a orașului unde avusese loc în 1836 primul spectacol de teatru românesc în aer liber este asigurată în această perioadă de turneele teatrale conduse de mari actori, de animatori cu vocație sau și nu în ultimul rînd — de actori entuziaști cu al căror nume istoria culturală a fost mai vitregă și care totuși au un mare rol în propagarea teatrului. (Credem că răscolirea arhivelor micilor orașe de provincie, cum de altfel era și Tîrgoviștea în acei ani, de cercetătorii locali, truditoni modești pe tărîmul istoriei culturii acestei țări, colecțiile de ziare centrale sau de provincie din acel timp ar releva aspecte inedite — permițînd generalizări — ridicînd pe postamentul ce-l merită și alte nume dintre cele uitate azi și care au avut rol imens în difuzarea teatrului.)

Arhivele tîrgoviștene păstrează o adresă din toamna anului 1867 către Prefectură și Primărie a directorului general al teatrelor din România în care cere ca „pe viitor bibliotecile centrale din București ...să colecționeze în cartoane pe ani toate afișele de reprezentațiuni teatrale în limba română ce se vor da pe diverse scene din țară“¹.

Primăria orașului Tîrgoviște se grăbește a trimite două afișe, cu siguranță — ale spectacolelor date de trupe locale sau în turneu în momentul sosirii adresei (1867).

La 22 octombrie 1868 se semnaleză la Tîrgoviște o „reprezentație teatrală în beneficiul armatei Țării Românești“, datorată trupei condusă de „actorul de piese teatrale“ G. D. Rătescu². Reprezentația teatrală are loc „în salonul școlii“, primăria asigurînd și mobilierul necesar pentru „transpunerea“ acestui salon în sală de teatru. Spectacolul avea deci loc într-un local improvizat, în cadrul „excursiunilor teatrale“ cum erau numite turneele în epocă în cadrul unui turneu mai amplu „în districtele României“. La 12 aprilie 1872 venea în Tîrgoviște Iorgu Caragiale și cu acest prilej mărturisea că acțiunea întreprinsă de el „are ca scop progresul general“. Marele animator teatral cerea tîrgoviștenilor „concursul ce veți binevoi a da ca români unui artist român“³.

Turneul amintit, care are loc între 12 aprilie — 10 mai 1872, permițînd deci în această perioadă o adevărată micro stagiune, este popu-

¹ Filiala Arh. St. Buc., Fond Primăria, dosar 170/1867, f. 1.

² Ibidem, d. 167/1868, f. 1.

³ Ibidem, d. 57/1872, f. 2.

larizat de autoritățile locale : „I. Caragiale, unul din recunoștii artiști români... nepierzînd din vedere că orașul Tîrgoviștea este vechea capitală a României căreia urmează a i se da preferința de alte orașe ale țării“⁴. S-au reprezentat în urbea noastră, și ea destul flatată în textul de mai sus „mai multe piese teatrale“.

Sala de reprezentație rămîne tot Școala de băieți. Avînd în vedere multitudinea pieselor — al căror titlu și autori nu-i cunoaștem însă — se fac abonamente, prima agenție teatrală a Tîrgoviștei fiind încredințată lui Ghiță Pirjolescu, comisarul urbei. Avînd în vedere capacitatea sălii (cca 150 persoane) numărul biletelor de favoare este ridicat : 76, luptînd deci și cu moravurile de provincie.

Iorgu Caragiale va mai fi prezent la Tîrgoviște, dînd o serie de reprezentații 12 ani mai tîrziu în 1884 „la salonul grădinei Curcubeu“⁵.

Un alt mare animator, conducător al unei trupe itinerante, actorul focșenean de comedie și autorul dramatic Ion Lupescu (1837—1893) este prezent la Tîrgoviște în 1873⁶ precum și în mai 1884. Repertoriul său era în genere național, în el incluzînd și lucrările sale (Lupescu actorul Vlăduțul mamei) etc.

În acel ultim turneu I. Lupescu pentru a face față numeroaselor greutăți pe care le întîmpina trupele ambulante solicita scutirea de taxe. Cererea sa adresată primăriei din Tîrgoviște capătă accente dramatice prin mărturisirile biografice, actorul purtînd povara a „30 de ani de lupte teatrale, a mai multor scrieri teatrale“ și mîndria de a fi „fondator a mai multor teatre“. Revelator pentru misiunea artei pe care o profesa sînt cuvintele sale prin care confirmă acesteia rolul de „școală morală a societății“. Cererea sa este însă respinsă.

La grădina Tunelu era prezent în 1876 cu trupa sa Ion M. Gestianu⁸, actor prezent și pe scenele Bucureștiului, Iașului și Timișoarei în piesele Mușchetarii, Don Cezar de Bazan, Dracul sau Oarba din Paris. Bunul odinioară, Caterina Howard⁹. Nu știm însă care din aceste piese a fost jucată la Tîrgoviște.

După memoria prodigioasă a arhivelor, la 15 aprilie 1878 sosește în oraș N. Leontescu, reprezentant al „Societății teatrale“ în localul „Pavilionului Tunelului“¹⁰. La 14 august, după o altă „microstagiune“ — a doua în ordine cronologică după cea oferită de Iorgu Caragiale, intrînd în conflict cu asociatul său Iancu Fărcășanu, N. Leontescu părăsește Tîrgoviștea, rămînînd ca doar asociatul său „a merge înainte cu cursul reprezentațiunilor teatrale în grădina Tunelului“¹¹.

Conform memoriilor lui N. Niculescu-Buzău o a treia microstagiune teatrală are loc la Tîrgoviște din ajunul Floriilor anului 1890 pînă în toamna acelui an, fiind organizată tot de Al. B. Leontescu-Vampiru (1864—1919) asociat cu actorul Zaharia Buriencescu (1845—?). Atras din

⁴ Ibidem, d. 57/1872, f. 8.

⁵ Ibidem, d. 15/1884, f. 16.

⁶ Ibidem, d. 59/1873, f. 1.

⁷ Ibidem, d. 15/1884, f. 13.

⁸ Ibidem, d. 20/1876, f. 7.

⁹ *Istoria teatrului în România*, vol. II (1849—1918), Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1971, p. 523.

¹⁰ Filiala Arh. St. Dîmbovița, Fond Primăria, d. 38/1878, f. 7.

¹¹ Ibidem, d. 38/1878, f. 9.

Buzăul său natal, unde făcuse doar figurație și cărase lemne, după cum singur mărturisește, N. Niculescu-Buzău a debutat în primul său rol în piesa „Portărelul din Paris“.

Cu această ocazie Tîrgoviștea se mai îmbogățește cu o nouă grădină utilă pentru spectacole de teatru, grădina „Curcubeu“. Să-l lăsăm pe marele actor să-și depene însuși amintirile : „Ne apucăm (stagiunea trebuia să înceapă la 21 mai) să căutăm o grădină unde să jucăm. În tot orașul nu era decît o singură grădină publică, lângă gară, Grădina Ciocîrlan (aflată la intersecția Bulevardului Tudor Vladimirescu cu strada Al. I. Cuza, din vechea ei clădire păstrîndu-se și azi un zid patinat de vreme printre blocurile moderne din jur, n.n.). Acolo cînta muzica militară duminicile și în zilele de sărbătoare, dar scenă nici pomeneală. Buriencescu găsește un loc chiar în centrul orașului, chiar în spatele Teatrului Pitiș — în curtea unui om mai avut, pe care îl chema Marinică“.

Este vorba, credem de Marinică Ivănescu, figură pitorească a orașului, proprietar al hotelului „Europa“, întrucîtva îndrăgostit de teatru, același care i-a inspirat lui Iancu Brezeanu (1868—1940) realizarea scenică a Cetățeanului turmentat, tovarăș de petrecere al acestuia la Hanul Galben și la via Maicii Smara de la Valea Voievozilor.

Datele de arhivă nu ne ajută să aflăm data cînd a fost în turneu la Tîrgoviște Iancu Brezeanu alături de V. Tonescu, prin artificii însă data ne-o oferă tot memoriile lui Brezeanu, care consemnează : „I-am luat cu mine tipul. (Era vorba de Marinică Ivănescu, n.n.). El rămînînd mai departe, patron la „Ioropa“ și dușman neînfricat al ciocoilor“¹². În chiar același an, la scurt timp după deschiderea stagiunii, interpretez pentru prima oară, rolul Cetățeanului turmentat în o „Scrisoare pierdută“. Reluarea „Scrisorii pierdute“ cu Brezeanu în Cetățeanul turmentat prima „dată jucînd în Nae Ipingscu, a avut loc la 3 octombrie 1898. Deci din 1898 se află în turneu la Tîrgoviște Iancu Brezeanu și V. Tonescu. În acel an a avut loc și întîlnirea lui Brezeanu cu pitorescul Marinică Ivănescu. Este interesant însă să vedem cum acest Marinică Ivănescu a acceptat, evident că acest lucru îi aducea și cîștig, să-și micșoreze din curte, despărțînd grădina de casă cu un gard, să vedem filmul nașterii grădinii „Curcubeu“. „Nu știu ce învoială au făcut între dînșii... În fundul curții am ridicat scena. Buriencescu a cumpărat, scînduri, patru stîlpi și tot ce mai trebuia și el, cu mine, Aurelian Dumitrescu și cu încă un om ne-am apucat de lucru. Am săpat patru gropi, am fixat stîlpii, am făcut pardoseala scenei și două cabine, una la dreapta, alta la stînga. Apoi, luînd încă doi dulgheri am început să facem bănci cu spe-tează ca să aibă pe ce ședea publicul...“

Cumpărăm pînză și facem cortină, care se trăgea pe sul... Am îngrijit apoi de luminația scenei și a grădinii, punînd apoi niște lămpi cu gaz în aleea pe unde venea publicul, șase lămpi la rampă... iar o lampă mai mare sus, în mijlocul scenei, pe care publicul nu o vedea, fiind mascată de sufite și cîte o lampă în cele două cabine“¹³.

¹² Iancu Brezeanu, *Amintiri. Vinurile mele prîtocite* de Gabi Michăilescu, Ed. Universul, 1939, pp. 95—99.

¹³ Cf. N. Niculescu-Buzău. „*Suveniruri teatrale*“, E.S.P.L.A., București, 1956, p. 21.

Singurul care nu era modernizat era sufleurul care nu avea o „arhaică” luminare în sfeșnic. Rindurile de mai sus alcătuiesc o mărturie a condițiilor tehnice romantice, în care lucrau la Tîrgoviște trupele în turneu.

Un oarecare Scărlătescu ce se pricepea la pictură, pictează cortina pe ambele fețe, pe față o casă și pe alta o pădure. Arlechinii au fost de asemenea pictați. S-au confecționat și două decoruri (unul reprezentînd o pădure și pe spate o piață, iar altul pictat numai pe față reprezentînd un salon).

Și astfel, acest afund de curte dintr-un oraș de provincie s-a iluminat de bucuria culorilor, pentru aceasta fiind, credem numită „Grădina Curcubeu”. Mirajul artifexului, al culorilor vii izvorîte în cenușul unui oraș, al iluziei de viață pe care o dădea scena și-au găsit expresia în acest nume-metaforă. Ziua de naștere a grădinii : 21 mai 1890.

Pînă la data de mai sus, s-au jucat în cele 3 zile de Paști în sala Pitiș „Portărelul din Paris”, cuplată cu o comedie, apoi „Cimpoiul fermecat” de A. Bobulescu, „Coadă dracului” și comedia „Teatru în teatru” de către o parte din trupă venită să pregătească turneul trupei formate din Zaharia Burienescu, soția acestuia, Ion Dumitrescu, N. Niculescu-Buzău și alții.

Grădina „Curcubeu” a fost însă inaugurată, cu o piesă dedicată conducătorului mișcării revoluționare de la 1821 („Zavera lui Tudor Vladimirescu”), în rolul principal fiind Zaharia Burienescu. Piesa era însoțită de cîntece și dansuri acompaniate de forțe locale¹⁴, 5—6 instrumentiști din orchestra regimentului. S-au mai jucat de asemenea și alte piese inspirate de istoria țării și tradițiile folclorice : Vlad Țepeș, Horia, Cloșca și Crișan, Meșterul Manole, Baba Hîrca, a lui Matei Millo, dar și melodrame, comedii și farse „Cerșetori în haine negre”, „Două orfeline” de D’Henry și Cormon, „Doi sergenți” de Carlo Roth și altele.

În toamna aceluia an, se desparte de Zaharia Burienescu care rămîne în Tîrgoviște să ridice la verticală textul unei comedii a lui Anton Bacalbașa „Viața la cafe — chantant” însoțită de muzică. „Trupa nu s-a putut plînge de felul cum i-a mers la Tîrgoviște în vara aceea a anului 1890” scrie N. Niculescu-Buzău.

Turneul mai reușește să disloce din banalul oraș de provincie, îndrăzneala unor visători, care se vor dedica scenei doritori a trece pe la „Curcubeu”, Leontia Ioanid artistă de operetă și comedie, Atanasiu, fiul unui hotelier localnic, Coco Demetrescu, viitor societar al Teatrului Național din Craiova și I. Stănescu-Papa, actor de marcă mai tîrziu la teatrele naționale din Craiova și după primul război mondial, la Cluj.

Cu 2—3 ani înainte, deci prin 1887—1888 prezentase o piesă de V. Alecsandri trupa lui Nicolae Hagiescu (1850—1912), actor de comedie, care și-a consumat talentul în turnee prin țară.

Fostul asociat de la Bossel al lui Hagiescu, popularul interpret de cuplete sau șansonete și mici comedii I. D. Ionescu (1844—1900) este semnalat la începutul lui octombrie 1883, pe scena de la gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu”. Nu era, după relatarea ziarului „Dimbovița”, întia

¹⁴ N. Niculescu-Buzău, *op. cit.*, p. 21.

oară pe scenele Tîrgoviștei — deoarece „de cîțiva ani ne amuză cu repertoriul său teatral“. El prezintă alături de soliștii de operă Virginia Bianchi, Nicola Kompenski ce cîntau arii din „Bărbierul din Sevilla“ și „Faust“, duetul comic al lui V. Alecsandri „Un candidat deputat (roșu) — Un candidat deputat (alb)“.

Ziarul „Aurora Dîmboviței“ din august 1885 pe fronispiciul căreia se afla „caragialescul“ totuși, în nuanță demagogică „Vox populi, vox dei“ anunța că la 15 iulie 1885 că Tîrgoviștea fusese entuziasmată de I. D. Ionescu. „Monitorul județului Dîmbovița“ din mai 1887 anunța de asemenea prezența în sala Pitiș, iar în caz de timp frumos, la Grădina Parțașcov a lui I. D. Ionescu în zilele de 3, 4, 5 mai. O ultimă prezență a lui I. D. Ionescu la Tîrgoviște o aflăm la 3 martie 1900, la sala Pitiș¹⁵, anul morții sale.

În deceniul opt al veacului trecut se mai semnaleză prezența actorilor G. Alexandrescu, care intenționa să dea 10 reprezentații cu începere de la 16 ianuarie 1875¹⁶, Al. Protopopescu la grădina Tunel, la 14 ianuarie 1876¹⁷, ca și cea a lui I. Diamandescu în 1878¹⁸.

Către sfîrșitul secolului trecut — grădina Curcubeu ajunsese cel mai căutat perimetru pentru spectacolele teatrale estivale. Aici vor juca Elena Niculescu și I. Petrescu, precum și Ion I. Bellian, P. Constantinescu, membru al Direcțiunii Generale a Teatrelor¹⁹.

Două episoade interesante pentru istoricul turneelor teatrale și muzicale în România sînt scrise de I. Grabovski (1884), care prezenta în oraș pentru prima oară spectacole de pantomimă în salonul casei particulare a lui Vasile Mihăilescu, îndrăgostit de teatru punîndu-și la dispoziția mimului propria sa casă²⁰, precum și de pianista Francisca Vurhengel (1897) al cărui turneu tîrgoviștean de 8 zile a avut o manieră originală : spectacolul se desfășura în aer liber la rîspîntiile mari de străzi unde în căruța cu platformă care se afla așezat pianul, pianista concerta²¹.

Impresarul și actorul Lică Teodorescu organizează pentru sfîrșitul de decembrie al anului 1903 un turneu al micii trupe, a lui N. Niculescu-Buzău. Din cauza apetenței pentru spectacol a publicului tîrgoviștean turneul se prelungește de-a lungul întregii luni „ianuarie 1904, dîndu-se reprezentații seară de seară“²².

Sala de spectacol era o sală-berărie, „Iorgu Lăzărescu“ cu „scenă bunișoară, cortină și decor“. Din trupa lui Niculescu-Buzău făceau parte Irimia Dalie-Vintilescu cu soția sa, sub alt nume, Nicolau și cu frumoase succese pe scena Teatrului Național din Iași, Olga Culitza și însuși impresarul. S-au prezentat „Ștregarul din Paris“ (trei reprezentații) și în

¹⁵ Filiala Arh. St. Dîmbovița, d. 21/1900, f. 11.

¹⁶ Ibidem, d. 11/1875, f. 3.

¹⁷ Ibidem, d. 20/1876, f. 1.

¹⁸ Ibidem, d. 38/1878, f. 2.

¹⁹ Ibidem, d. 22/1899, f. 40.

²⁰ Ibidem, d. 22/188, f. 59.

²¹ Ibidem, d. 22/1899, f. 63.

²² Ibidem, d. 15/1884, f. 17.

urma succesului, și alte comedii, farse ușoare : Primul bărbat din Franța, Mătușa lui Carol, Mexicana, Năzdrăvăniile divorțului, Coada dracului ²³.

După cum observă în memoriile sale N. Niculescu-Buzău repertoariul plăcea și micii burghezii „foarte puțin educată pentru a gusta capodoperele literaturii dramatice“. Totuși hotărâsc ca să se puncteze acest „eșalon“ de comedii și cu o dramă de succes despre asasinarea regelui și regina Serbiei — „Drama de la Belgrad“ ²⁴.

Pentru reliefaarea condițiilor de turneu în acea vreme trebuie să spunem că, neavând costume, împrumutau de la Prefectura județului Dîmbovița costume de gardieni cărora le aplică epoleți și nasturii de hîrtie aurită ²⁵.

În cursul anului 1905 la grădina Ciocîrlan joacă cu trupa sa și C. Niculescu „fost artist al Teatrului Național“ ²⁶, iar la localul D. Pitiș, C. Avramescu ²⁷. După o perioadă de stagnare a turneelor teatrale în 1909 în noua sală de teatru a Tîrgoviștei — Sala de arme sint prezenți în spectacole de operă și I. Băjenaru (8 ianuarie 1909) ²⁸, precum și Nicu Corfescu (19 ianuarie 1909) ²⁹. În martie 1910, Tîrgoviștea are prilejul să primească o mare actriță, pe Agatha Bîrsescu (1857—1939) în „Maria Stuart“ de Fr. Schiller, bucurîndu-se de concursul societărilor Teatrului Național din Iași (15 și 16 martie 1910). Turneul mării tragediene aduce în viața teatrală a orașului cîștigul unor reprezentații programate într-o sală construită special cu un nume care duce în eroare „Sala de arme“, și cel al primelor programe de sală ³⁰.

Agatha Bîrsescu nu era prima oară în turneu la Tîrgoviște pentru că ziarul local „Amicul poporului“ din 23 martie 1913 făcînd elogiul sălii noi în care jucase cu 2 ani înainte amintea că marea artistă Agatha Bîrsescu mai venise în Tîrgoviște și nevoită fiind să reprezinte o piesă în sala de la Hotelul Pitiș ar fi început să plîngă. Tot în aceeași lună (30 martie 1910) se află în turneu Petre Liciu (1871—1912) în comedia „Diavolul“ de Frantz Molnar, tradusă de Petre Gusti. Alături de el apăreau Constantin Mărculescu, Tina Barbu și Maria Filotti ³¹.

În amintirile sale, Maria Filotti ³² descrie în legătură cu acest turneu un mic episod privindu-l pe Petre Liciu : „În distribuție, numai colegi și colege de conservator, trebuia să facem o repetiție în cursul dimineții. Eram toți pe scena (la Sala de arme n.n.) și deodată nu știu din ce motiv, ne-a umflat pe toți risul. Liciu, indignat, fără să zică un cuvînt, a ieșit din scenă și s-a dus pe culoarul sălii de teatru unde era un geamlic lung

²³ Ibidem, d. 15/1897, f. 46.

²⁴ N. Niculescu-Buzău, *op. cit.*, 115.

²⁵ Ibidem, p. 117.

²⁶ Filiala Arh. St. Dîmbovița, Primăria, d. 13/1905, f. 30.

²⁷ Ibidem, d. 13/1905, f. 26.

²⁸ Ibidem, d. 10/1909, f. 1.

²⁹ Ibidem, d. 10/1909, f. 2.

³⁰ Ibidem, d. 11/1910, f. 1—2.

³¹ Ibidem, f. 9.

³² Maria Filotti, *Am ales teatrul*, Editura pentru literatură, București, 1961, p. 45.

cît ținea încăperea și, cu pumnul strîns, a lovit pe rînd toate geamurile, continuînd, cu mîna însîngerată, să le spargă pînă la unul. Era exteriorizarea spontană a revoltei lui împotriva a ceea ce socotea el că fusese din partea noastră, o lipsă de conștiinciozitate artistică“. A trebuit să meargă în grabă la o farmacie, să se panseze. Apoi, răcorit, văzînd că nu mai știam cu ce cuvinte să ne scuzăm, ne-a invitat la o plimbare cu trăsura „spre păduricile de pe malul Dîmboviței“.

Prin pădurile acestea se afla poate și locul unde avusese cu 80 de ani înainte primul spectacol românesc de teatru în aer liber. Drumul spre o viață teatrală desfășurată în condiții moderne — cite permiteau epoca — fusese deschis. Dincolo de unele piese ieftine, și de succes, jucate în condiții improprii, fusese deschis la Tîrgoviște și drumul către marele repertoriu național și universal.

Turneele vor continua și după primul război mondial, paralel cu dezvoltarea mișcării de amatori care și ea asigura apetența spre teatru a orașului.